А скажу я вам, що найбільше гамору й крику буває тоді, як до Сабадаша приїздить циганський табір. Ото вже розвага, ото вже біда, ото вже морока!

Приїдуть своїми кибитками, стануть за селом на вигоні, шатра свої діряві понапинають, багаття порозпалюють, та й стоять тиждень чи два, аж поки так до печінок дістануть, що насилу їх виженуть. Та вони дуже цим не переймаються: сьогодні тут, а завтра шукай вітра в полі! і разом із вітром шукай табун сільських коней, бо прихоплять цигани із собою найкращих, хоч як стережи. Це ж про них у нас у селі співають:

А цигани-молдавани

Ні шити, ні прясти —

Тільки ходять попід тин,

Щоб чого украсти!

А як циганки розійдуться селом, замиготять своїми рясними спідницями, то вже не одної зозулястої курочки не дорахується хазяйка, або і сувій полотна щезне просто з-перед очей. Буває, хазяїн спіймає з куркою, то віддають, та ще й приказують:

— Так то ваша?! А ми ж думали, що дика — з лісу приблудила.

І ніколи не буває так весело у селі, як з циганами. Тут вам і пісні, і гадання, і розваги всякі у таборі. А що вже кращих ковалів, як цигани, то годі й шукати!

Найвеселіший і найгарніший був у тому таборі циган Роман. Смаглявий, білозубий, кучерявий. Сорочка на ньому червона, шовкова, а

у вусі сережка золота теліпається. Співає Роман так, що слухаєш його, слухаєш, аж не зчуєшся, як циганчата з кишені калиточку витягли. Добрим ковалем був Роман — такі підкови кував, як золото, а що коней любив — як братів рідних! Де якого коня доброго побачить, то і поговорить з ним, гриву розчеше, по спині погладить. Хоч би який був норовливий кінь, а до Романа підходив і слухав його.

А ще любив Роман теревені правити: поставить свою кибитку найближче до села, та й виглядає дядьків сільських, закликає до себе. Сидять, люльки шмалять, язиками чешуть. От лишень біда — був Роман запальний дуже. Тільки слово поперек почує, запасіює, закричить:

— Ану геть з моєї хати аж за дишель!

А за хвилинку заспокоїться, та й знов у гості кличе. Недарма кажуть: "Крутить як циган сонцем".

Говорили вони про все на світі, а найбільше про щастя та долю циганську. Роман жалівся:

— І що то за біда така у нас на роду? Все по степах нас носить, дощі нас мочать, сонце пече, мороз морозить, та й голод дошкуляє!

Добре вам: у вас і хата є, і хліб на столі, і тепло вам і добре. А у мене… — тільки рукою змахне — От якби став я паном, то зажив би на всю губу! І різні напої-наїдки мав би щодня, навіть вночі їсти вставав би і одежу всю золоту носив би! А що слуг би мав то як коней у табуні! А, до речі, чий ото кінь пасеться такий гарний гнідий?

От якось село вже поснуло, цигани теж повкладалися, лише Роману не спалося Сидів собі біля багаття, люльку шмалив та у казаночку кашу варив. Ніч темна-темна, місяця не видно, тільки вогонь блимає та люлька жаром шкварчить. Коли це чує Роман — щось від лісу шарудить наче іде хтось, та все ближче і ближче Навколо така тиша запала аж у

вухах дзвенить. Страшно Роману стало. Хотів на ноги схопитися, та не може з місця зрушити Хотів закричати — голос пропав. Аж тут виходить на світло таке страшидло, що й розказати не можна. Худе чорне, волохате, з довгими пазуристими руками, а з широкого рота ікла стирчать. Очі великі, круглі, як у сови, і світяться. А кругом страховидла туман, як павутина, плаває Стало воно, та й на Романа вилупилось. А тому хоч і страшно, та виду не подає взяв ложку, насипав каші у миску, та й страховиську простягнув. Подивилось воно, подивилось, а далі кашу взяло, та й з'їло. Роман ще насипав. Воно знов злупило, далі ще… Так увесь казанок і втеребило. А далі туманом утерлось і каже:

— Ну, хлопче, оце ти від смерті врятувався. Бо я так їсти хотіла, що думала тебе зжерти, а тут і каша пішла. Тепер же знай що я — Мара-Потороча, і від мене ще ніхто ніколи не рятувався, хіба що у тебе вийде. Розважай мене до ранку. Якщо мені сподобається — виконаю твоє бажання, а ні — живий не будеш!

Роману страшно, та що поробиш? Давай він співати, та так жалібненько, та так тоненько, що Мара-Потороча тільки кривиться від жалю. А далі давай про свою долю нещасну розказувати та приказувати. Мара-Потороча уже і вголос хлипає та сльози втирає.

— Ой бідні ж ми з тобою, сирітки нещасливі, голубочки сизокрилі!..

Уже й світати почало а циган з Марою обійнявшись сидять та сльози гіркі за доленькою своєю ллють.

Почало небо світлішати, стала Мара-Потороча потрошку пропадати — уже тільки туман лишився. От з туману і чується:

— Добре ти мене, цигане, розважив, жалко мені тебе стало. Виконаю я твоє бажання — кажи чого хочеш!

Роман тут же плакати забув, сльози витер і каже:

— Хочу бути паном над панами! Зроби мене царем москальським!

— Добре! Будеш царем аж поки пізнають, що ти циган. Але ж не жалій потім!

— А за чим там жаліти?! Роби царем!

Тільки-но сказав це Роман, як навкруги все перевернулось, перекрутилось, зашуміло! Романа туманом огорнуло, догори ногами перекинуло — понесло просто до Петербурга! Не встиг Роман перелякатися, не встиг закричати, а його раз! — через вікно і до царського покою закинуло.

А там уже слуг та лакеїв набігло без ліку. і всі кругом цигана бігають, одягають-роздягають, з ложечки годують, вошей з голови вибирають. Надягли на нього корону та на трон посадили. Перед ним усякі придворні та генерали кланяються, у ручку цілують. А хто поближче, той і ззаду понижче поцьомає. А туман кругом цигана як стіна стоїть — усім в очі лізе.

Ох і зажив циган царем! Ох і запанував! Що не скаже, яку дурницю не бовкне, усі його вихваляють наввипередки:

— Ах какой царь батюшка мудрий, какой вумний!

Що не накаже, то всі удесятеро зроблять — як побити одного винного, то десять невинних з синцями ходять та царю-батюшці дякують.

Що не велить грошей принести, хай хоч і сто карбованців, то тут-таки притягнуть і на тарілочку покладуть, а по дорозі тисячу і собі до кишені вкинуть. А їсти носять страви усе не прості, а панські. І вдень і вночі цигана годують та марципанами заморськими підгодовують. Став

циган паради та бали влаштовувати. Солдати перед ним шпацірують та "Гуря!" кричать, а пани з панянками як зайці на балях стрибають.

Як циган чхне, то і всі за ним чхають, як спіткнеться — усі за ним спотикаються. Усі перед ним спини гнуть, мало ноги не цілують. Добре цигану жилось у царях москальських: хоче — Туреччину воює, хоче — Польщу, хоче — Персію, а хоче — Кавказ. Солдатів багато — все не закінчуються. А всі тільки "Гуря!" кричать та дивляться, куди далі йти воювати.

Бенкетує циган, гуляє, а люди бідні ходять, голодні обідрані, лахами трусять, а придворним і байдуже — все палаци будують. Так уже їх наліпили, що до тої річки Неви людям і не доступитися — аж до Обухова добудували. Дужче всіх таємний радник старається, краде, багатіє та все цигану на підпис укази носить. А той хрестика поставить, та й по тому — все одно читати не вміє. Так тими указами пів-царства Москальського придворним та генералам пороздавав — не жалко, бо ж на дурничку дісталося.

Поцарював циган, поцарював, а далі сумувати почав. Нема йому з ким поговорити, теревені поправити. Нема де каші з казанка поїсти, димом приправленої, нема з ким пісні циганської заспівати, — кругом тільки лакеї кланяються та його вихваляють. Хоч знов Мару-Поторочу клич, та де її найдеш, хоч і цар.

Набридло циганові каміння коштовне та палаци муровані, набридло лакейство та мова чужа, набридли страви заморські та вбрання золоте. Від цілунків генеральських вже й задниця попухла. Нудить світом бідний циган: все йому сорочка його червона ввижається, та степ, та дядьки сабадаські зі своїми розмовами, та багаття у таборі циганському, та зорі у небі нічному над Гірським Тікичем.

Уже б і радий циган драпонути із царства того, та зась! Що він не робив, що не казав, як не доводив, що він не цар, а циган, — придворні усе радіють:

— Каково наш царь-батюшка шутіт!

А туман кругом Романа усе густіший стає. Куди Роман не йде, навкруги лакеї, пани та солдати, ніяк і не втечеш — не пускають. Пробував Роман тікати вдень, пробував уночі, та далі Твері не забігав — скрізь на лакеїв та панів попадав. Тут же його впіймають, кланяються, у ручку та ще кудись цьомають, та назад до палацу попід руки ведуть.

Та ось одного разу іде Роман із купою придворних по столиці, зернятами заморськими плює. А придворні все те в хусточки складають, та ближче до серця пхають, а як же — з рота самого царя-батюшки! Та ще й вихваляються один перед одним, у кого більш заслиняне. А ще як на когось кісточкою поцілить, то тому всі заздрять — ото вже онукам розказувати буде!

Аж дивиться Роман — наші чумаки сабадаські до Петербурга добилися. Ячмінь привезли і коней на продаж пригнали. Як побачив Роман гнідого коня, як затрусився! Кинувся до нього, за шию обійняв, пальці у гриву запустив, по спині погладив. Заіржав кінь, голову Роману на плече поклав. Не втримався Роман, заспівав пісню циганську, яку в Сабадаші співав. Придивилися дядьки наші до царя:

— То ти, Романе?

— Та я ж, я! — закричав циган.

Тут де не взявся вітер, туман розвіявся, і всі побачили, що то ніякий не цар, а циган Роман. А той зрадів, корону царську з голови зняв і у придворних пожбурив. Підняло його, закрутило, догори ногами перекинуло і назад на Вкраїну понесло — до табору циганського.

А придворні, лакеї, пани та солдати тільки "А-а-а!" і встигли закричати. Відтоді москалі так усе через "А" говорять.

Сів циган під свою кибитку, багаттячко розпалив, люльку в зуби взяв, поглянув на степ, на ліс, на небо, на коней і засміявся. Бо найбільше щастя для людини — то воля!

І чого ото на царство пхатися, ніби там медом помазано? А так люди добром згадають: "Ото лепські підкови циган кував! А цар з нього так був — ледащо!"